

Daniel Daianu, 24 septembrie 2020 (text aparut pe Contributors.ro, Hotnews si Adevarul)

Asaltul asupra cunoasterii, ratiunii (*common sense*) si alunecarea spre intunericⁱ

Am fost ispitit sa scriu intoarcerea in Evul Mediu gandindu-ma la faimoasa “e pur si muove” a lui Galileo Galilei, astronomom , fizician si matematician, cel care era considerat de Stephen Hawking parinte al stiintei moderne. Ceea ce vad ca se intampla in anii din urma si, cu atat mai mult in vremurile blestemului pandemic de acum, este deconcertant si reclama atitudine din partea celor care cred ca numai prin cunoastere, prin onestitate intelectuala si incredere in puterea ratiunii putem depasi momente foarte dificile. Sunt trei exemple care graiesc cu elocinta privind asaltul asupra cunoasterii, asupra ratiunii.

Am in vedere criza sanitara si ma gandesc la medici si la epidemiologi, la personalul sanitar, la cei care se afla in prima linie a razboiului cu Covid-19, care napastuieste o lume intreaga. Sa vezi oameni politici, sefi de stat, care contesta ce spune cunoasterea, stiinta, care se lupta fatis cu somitati medicale ce se bucura de increderea cetatenilor, nu poate fi calificat decat ca iesind din teritoriul responsabilitatii celor care detin demnitati publice la varf; este dispret si cinism fata de cetateni. Am urmarit interpelarea doctorului Anthony Fauci in legislativul american de catre un senator; cum spunea faimosul epidemiolog, respectivul senator “repeatedly misconstrued facts” --in

mod repetat a interpretat in mod eronat faptele (23 sept, a.c, audieri in Congres). Cuvintele sunt de prisos...

Am urmarit pe ministrul sanatatii din Franta, Olivier Veran, in prezentarea facuta miercuri seara (23 septembrie) pe TV5 aratand deteriorarea situatiei de stapanire a pandemiei (cu factorul de raspandire R superior lui 1 in unele regiuni), ceea ce reclama un efort colectiv, respectare a regulilor pentru a nu fi coplezit sistemul medical. La Madrid situatia a reclamat apel la forte de ordine suplimentare (inclusiv militari) pentru a se controla raspandirea pandemiei. Premierul Boris Johnson a implorat recent populatia din Marea Britanie sa respecte regulile de protectie pentru a se evita intrarea intr-un nou Lockdown general.

Suntem departe de a fi invins in razboiul cu pandemia, in Europa, in SUA, in alte parti ale globului. Si trebuie sa ascultam pe cei care detin informatia adevarata si care se bazeaza pe sfaturile oamenilor de stiinta. Ca exista voci extravagante, chiar printre medici si epidemiologi, nu poate schimba situatia reala.

Sa vezi bai de multime, goana dupa putere cu orice pret, nerespectare a regulilor de protectie, manipulare fara margini, cum am vazut la nivelul politic cel mai inalt intr-un mare stat din America Latina si nu numai acolo, cand sunt in joc vietile oamenilor, este incomprehensibil.

Sunt medici epuizati, personal medical extenuat, care avertizeaza ca situatia est inca foarte complicata, ca usor se poate trece de un "tipping point", cand spitalele nu ar mai face fata cazurilor grave –cum este o posibilitate si in Romania, cu unitati de terapie intensive. Sunt medici care stau de dimineata pana seara imbracati in costume speciale

din cap pana in picioare avand simtul datoriei si stiind ca fara ei situatia ar fi groaznica. Nu inteleg pe cei care neaga realitatea, care gandesc in termeni de conspiratie mondiala, de o presupusa manipulare pusa la cale de "masoni" si grupuri care vor un "guvern mondial", tot felul de asemenea bazaconii. Dar oare decesele anuntate nu exista, cei infectati cu Covid-19 sunt de asemenea dintr-o lume imaginara? Sa intelegem ca autoritatile publice din Europa, din restul lumii unde exista actiune responsabila, au luat-o razna, fac parte dintr-o conspiratie mondiala? In actul de investigatie medicala poti recurge la un second opinion, deoarece un diagnostic, nu arareori, are aproximatii care cer o a doua, a treia, opinie. Dar sa ceri o a doua opinie privind existenta pandemiei este o ineptie.

Negationistii sunt o minoritate, care este zgomotoasa si impinsa de ignoranta, de sfidare a regulilor elementare de conduita intr-o comunitate, de veleitari cu diverse frustrari. Ei contribuie la adancirea unei crize de incredere in autoritati. Iar increderea conteaza foarte mult cand este nevoie de solidaritate, de efort colectiv, respectare a regulilor de protectie individuala si colectiva. Intr-un interviu acordat in martie am spus ca lupta cu Covid-19 este ca un razboi, dar de alta natura, care reclama mobilizarea exemplara de resurse, buna colaborare intre autoritati si cetateni – am facut chiar referire la cabinetul de razboi al lui Winston Churchill ("Virusul acesta este ca o fiinta extraterestra pe care nu o intelegem", Revista 22, 17 martie; intr-un text din 22 martie, "Acum este intr-adevar altfel", am reliefat ceea ce am numit "efectul lacat"/shutdown)

Trebuie sa avem respect unii fata de altii, sa cautam adevarul cand ceva important se afla intr-o arie de cunoastere inca neclara, fiindca asa se progresa in cunoastere, in stiinta. Insa a contesta existenta

pandemiei ca eveniment extrem, care reclama apelul la ceea ce are mai bun, validat cunoasterea, stiinta, la medici si epidemiologi cu mare pricepere, nu poate fi acceptat. In aceasta lupta se merge cu arsenalul bun al cunoasterii, nu se poate sacrifica viata oamenilor pe altarul goanei dupa putere, al imposturii si iresponsabilitatii, al ignorantei.

Un al doilea exemplu: schimbarea de clima. Cand Clubul de la Roma a lansat un faimos raport acum o jumatate de secol (Limits to Growth, 1972) a fost primit cu scepticism in nu putine cercuri,asa cum s-a intamplat si cu studii ale profesorului Jay Forrester de la MIT, care se ocupa de dinamici globale. A prevalat un "optimism tehnologic", ca soarta noastra, a vietii pe pamant, vor fi asigurate de strapungeri tehnologice continue. Raportul lui Nicholas Stern din 2006 (The Economics of Climate Change), el fiind atunci inalt demnitar in guvernul britanic (si apoi economist sef al BERD si al Bancii Mondiale), a produs rumoare. Teza de baza a investigatiei fiind ca schimbarea de clima este o amenintare existentiala, ca nu ne putem astepta ca pietele singure sa rezolve problemele relatiei intre om si mediul inconjurator, ca exista "externalitati" ce nu pot fi internalizate de piete. Intr-un fel, nu era o noutate acea constatare daca acceptam ca modelele de echilibru general nu pot surprinde alocarea de resurse din perspectiva inter-generationala.

Nu intamplator, anul trecut, un numar impresionant de economisti renumiti, intre care mai multi laureati ai premiului Nobel, au cerut impunerea unai taxe pe emisia de carbon –un fel de taxa Pigou, intr-o scrisoare deschisa publicata de Wall Street Journal (16 ianuarie 2019). Se spunea in acel statement: "by correcting a well-known market failure (esec al pietelor), a carbon tax will send a powerful price signal that harnesses the invisible hand of the marketplace to steer economic

actors towards a low-carbon future”. Este ceea ce incearca Comisia Europeana acum pentru lupta contra efectului de sera, pentru a creste veniturile proprii ale bugetului UE.

Vedem unde am ajuns in zilele noastre, cu incendii devastatoare in lume (vesi ce se intampla in California, in Grecia si Portugalia, etc an de an), cu schimbari de temperatura dramatice rapide, cu disparitia “anotimpurilor” in unele regiuni ale globului, cu calota artica in micsorare constanta. Ca exista un profesor la o universitate, sau la alta, care si-a creat un “destin” academic neglorios din a contesta mana omului, prin emisii de carbon, prin efectul se sera, in schimbarea climatica, este una. Si altceva este sa vezi personagii implicate in viata politica, cercuri de afaceri cu interese inguste si egoiste, nu ma sfiesc sa le numesc imorale, care finanteaza studii menite sa “dovedeasca” ca falsul este “adevarat” si care incearca sa impiedice actiunea rationala.

De aceea sunt de salutat atitudinea si politica publica sustinute de Uniunea Europeana, prin Consiliul European, Comisia Europeana si Parlamentul European. Institutii financiare internationale isi dau seama ca menirea lor este de a se ocupa de probleme regionale si globale majore, nu de a inchide ochii la ceea ce ne poate aneantiza pe toti. Ca nu mai trebuie sa cantareasca precaumpanitor in deciziile lor inclinatii de policy discutabile, asa cum a fost cu liberalizarea deplina a contului de capital in economii in dezvoltare.

Sunt numeroase banci centrale care au trecut schimbarea de clima la riscuri sistemice severe, prin implicatii asupra economiilor, asupra stabilitatii financiare. BCE, Banca Angliei, Banca Frantei, a Italiei, a Japoniei sunt in frunte din acest punct de vedere si au format o retea care are activitate si analize sistematice in aceasta privinta; acelasi lucru

il face si Financial Stability Board (care reuneste marile banci centrale), care are un task force special pentru problematica schimbarii de clima. Daca unii sunt orbi, sau nu vor sa vada, este treaba lor, dar lumea este in miscare fiindca timpul nu mai ne pasuieste daca nu vom face ce trebuie. De aceea s-a nascut si ideea obligatiunilor, bondurilor verzi (green bonds), acceptate de BCE drept colateral in operatiunile sale, a necesitatii acute de a “inverzi economiile”. Metafora cu floarea de nufar ce creste exponential pe suprafata lacului o am mereu in minte.

Bugetul UE, Planul de redresare si crestere a rezilientei trebuie sa fie judecate din aceeasi perspectiva. Ne place sau nu, epoca combustibilului fosil este pe duca, chiar daca vom continua sa consumam titei si gaz natural ani de zile de acum inainte. Trenul a pornit din gara si aceasta trebuie sa se vada si in Romania. Cei care continua sa conteste relatia intre activitatea omului si emisia de carbon, in stricarea habitatului, in distrugerea ecosistemelor, a relatiei Om-Natura, traiesc intr-o lume a lor, paralela. Sa traiasca in continuare, dar sa nu mai fie, daca se poat, la butoane, in lumea politica, sau in lumea afacerilor, in tot ceea ce priveste soarta noastra, a tuturor. Eu simplific mult situatia procesului decizional fiindca dinamici sociale si politice sunt complexe si nu poti excomunica oameni din competitia pentru putere politica si economica, mai ales in democratie. Dar nici nu se pot accepta “experimente” ce ne duc spre pierzanie.

Merita sa fie citit cu atentie discursul Ursulei von der Leyen, presedintele Comisiei Europene in Parlamentul European (16 septembrie a.c), in care a insistat pe sustenabilitate (Pactul Verde), sanatatea cetatenilor, inovatie, justitie sociala, drepturile fundamentale ale cetatenilor, ceea ce arata o directie de actiune clara de articulare a politicilor publice la nivelul UE, in politici publice nationale.

Lumea nu isi poate permite sa vada padurea Amazonului, alte paduri mari, distruse in goana unora dupa bani. Cum si la noi au fost deforestate mari suprafete in mod samavolnic. Padurile sunt un bun public, care trebuie protejat, fiindca astfel ne protejam pe noi. Am urmarit un interviu al lui Frans Timmermans, vice presedinte al Comisiei Europene (la Bloomberg, in 17 septembrie a.c) in care a spus, intre altele, ceva tulburator: ca daca nu facem ce trebuie acum, nu peste mult timp nu va avea curajul sa isi priveasca copii in ochi!

In fine, este vorba de actiunea de politica publica in conditii foarte critice, de pandemie si criza economica. A contesta nevoia de interventia publica, a statului, in conditiile de acum mi se pare absurd. Cine sa coordoneze lupta contra Covid-19, cine sa impuna reguli elementare de distantare fizica, de igiena, "Marea Inchidere" (Lockdown-ul), sa sprijine economia in circumstantele extraordinare actuale? Aceste decizii vin oare de la sine, din cer, sunt de natura emergenta? Cine sa ajute multitudinea de firme care au fost lovite napraznic de aceasta calamitate? Libertarienii ar spune ca pietele trebuie sa distinga intre cei care pot si cei care nu pot. Dar un darwinism economic orb este o sinucidere pentru insasi economia de piata; s-ar ajunge la anomii greu de descris, la anarhie si pierderea chiar a democratiei. Perioada interbelica din secolul trecut ar trebui sa ne dea frisoane. Regimurile totalitare, de stanga si de dreapta, au origine nu numai in filosofii antiumane (apropos de rasa superioara), ci si in disperare si mizeria multora, care au cazut prada nebuniei unor lideri politici ce se considerau mesianici.

Si trebuie sa invatam din istorie. A fost oare o eroare politica *New-Deal* a lui Franklin Delano Roosevelt dupa Marea Depresiune? A fost o eroare in SUA ca National Science Foundation (NSF), Pentagonul

(prin DARPA –Defense Advanced Research Projects Agency) si alte agentii guvernamentale au finantat mari programe de strapungere tehnologica (ex: internetul, cercetari spatiale), inclusiv in domeniul medical (ex: studierea genomului uman), ca guvernul a finantat dezvoltarea retelei de autostrazi,infrastructura in general? Au gresit europenii ca au finantat cu bani publici dezvoltarea Airbus si a altor programe, ca vor acum sa sprijine campioni in competitia globala?

A fost renuntarea la *light-touch regulation* o greseala in lumina grozaviilor petrecute in industria financiara si situatia gravisima cauzata de dereglementare (inceputa in anii 90”) si de supra-finanancializare? A avut sens sa se ceara bancilor o capitalizare mai buna si schimbarea modului de evaluare a riscurilor (VaR)? Ca au fost relaxate unele reguli macroprudentiale acum pentru ca bancile sa ajute economia reala este alta poveste. Trebuie sa fie mai bine supravegheate bancile avand in vedere ca se albesc sute de miliarde de dolari/euro, bani ce finanteaza traficul de droguri, de arme si de fiinte umane? Ne intereseaza echitatea in societate, care presupune “egalitate de sanse”? De altfel, poblema echitatii (*fairness*), a incluziunii, revin in mod obsesiv in alocutiuni ale liderilor europeni, la dreapta si la stanga spectrului politic democratic; este cuvânt cheie in programul si gandirea Comisiei Europene.

Au gresit tari ca Singapore, Coreea de Sud, Tailanda, Malaiezia, etc ca au pus la punct strategii de dezvoltare ce au imbinat piata cu sprijinirea de catre stat a unor sectoare pentru dezvoltare economica si care au inregistrat veritabile miracole economice in ultima jumătate de secol? Ne-ar rade in nas daca le-am reprosa strategiile adoptate –fara de care ar fi ramas la orezarii si confectii simple. Apropos de raspunsuri pe care trebuie sa le dam si in zilele noastre privind lupta contra

schimbării de clima, contra pandemiei, în gestionarea crizei economice extrem de severe, pentru salvarea, cât se poate, a unui sistem multilateral (international) care să asigure bunuri publice globale, între care și pacea (în pofida rivalităților geopolitice).

Nu statul este problema, mai ales când vedem ce se întâmplă în vremuri de pandemie și mare criză economică, cu abordări extreme, care ne duc din nou către zone întunecate ale istoriei. Să afirmi că intervenția în creșterea statului în economie acum, când este impusă de pandemie și de alte rațiuni obiective, echivalează cu o revenire a socialismului este de neînțeles. Nu trebuie să lăsam statul să devină copleșitor, cu prezența apăsătoare și acaparată de grupuri de interese ilegite, să se “orwell-izeze” în mod insidios, sau pe față. În România statul trebuie să fie dezbrătat de conectarea la rețele care extrag rente necuvenite, să fie debirocratizat, să nu mai adaposteaască atât de mulți slujbasi care cam taie frunza la câini. Dar, una peste alta, este nevoie de echilibru și pragmatism, mai ales în momente de mare cumpană.

Și ca să revin la situația de la noi. Și la stânga și la dreapta sunt pericole. Fiindcă există populism, unori fără limite, care înfloresc în momente electorale și face mult rău. Așa se întâmplă în situația teribilă de încordată a bugetului public, ce nu mai suportă creșteri de cheltuieli rigide, care pot conduce la destabilizarea economiei, la o corecție foarte dureroasă nu peste mult timp. Nu trebuie ca finanțele publice în România să fie aruncate în aer! Și avem o abordare la extrema cealaltă, care cere retragerea statului din economie, stat minimal. Ce să fi făcut guvernul actual, de pilda? Să fi declarat cu emfază că este un guvern liberal, care nu poate interveni în economie pentru a nu distorsiona pietele și fiindcă s-ar dezice de filosofia sa? Adio deci

programe IMM, ajutor pentru somaj tehnic, banca promotionala (asa cum este in multe state din UE), etc. Adica sa se descurce fiecare cum poate. Si ce sa faca un economist libertarian ajuns la conducerea unei agentii guvernamentale care sprijina IMM-uri? Sa-si dea demisia, sau sa treaca printr-un reality check si sa vada ca una este causeria la seminarii si discutii pe margine si altceva cand te confrunti cu viata adevarata, cand intri in valtoarea ei.

Are sens ca guvernul Romania sa se ocupe de refacerea sistemului de irigatii, de un program de reamenajare a teritoriului avand in vedere deforestari criminale de-a lungul anilor si desertificarea solului, de constructia de autostrazi si calea ferata, de infrastructura critica, de sectorul agri-business care are importanta strategica (mai ales daca schimbarea de clima va induce mari perturbatii in productie alimentelor de baza)? Are sens sa incerci sa ai un buget public robust, cu venituri superioare in lumina provocarilor imense ce ne asteapta, ca sa poti finanta mai bine sanatatea publica, devenita chestiune de securitate nationala, educatia si alte bunuri publice? Are sens sa ai prioritati clare in investitii si sa le urmaresti cu consecventa, mai ales cand absorbtia fondurilor europene este vitala pentru redresarea economiei, pentru a trece cat mai bine prin aceasta perioada de mare suferinta, ceea ce implica o guvernare lucida, ferma, hands-on cum spun englezi?

Sa vezi indiferenta fata de schimbarea de clima, intrucat, nu avem date, nu stim suficient, ca toate se vor rezolva de la sine in timp, este incredibil. Si sirul poate continua.

Problema nu este ca nu putem cunoaste suficient deoarece informatia este imprastiata in sistem si imposibil de centralizat, ci fiindca unii ignora, sau dispretuiesc ceea ce se cunoaste si a devenit

parte din cunoasterea consolidata. Aceasta este valabil si pentru criza sanitara si abordarea problematicii mediului inconjurator, a schimbarii de clima. OMUL, prin definitie nu poate cunoaste totul, dar progresul cunoasterii nu poate fi stopat. Iar ceea ce se stie, este consolidat trebuie sa stea la baza actiunii rationale.

Lucrurile sunt prea serioase, grave, pentru a ne lasa destinul pe mana unor ignoranti, farseuri, a unor personagii care joaca la ruleta istoriei neintelegand responsabilitatea pe care o au. Nu putem lasa dorinta de putere cu orice pret, trufia, lipsa de bun simt in ambele acceptii sa ne oropseasca, sa distruga viata noua si copiilor nostri. Tot astfel cum exista o raspundere in cercurile intelectuale, academice, pentru ca stiinta, cunoasterea consolidata sa isi spuna cuvantul, nu ambitii personale, agende marunte. Mai ales in momente cand este nevoie de CUNOASTERE pentru a ghida actiunea umana.

Trebuie sa ne luptam pentru *Adevar*, sa combatem stirile false, manipularea in masa. Alunecarea catre o zona de dezbatere si confruntare pentru putere in care se pierd repere morale, "este pervertit adevarul inlocuindu-se fapte prin fictiuni" (ce spunea Hannah Arendt in *Originile Totalitarismului*, 1951) submineaza viata noastra si democratia. Adevarul este indispensabil pentru supravietuirea noastra, pentru democratie. In situatia concreta a crizei sanitare si a pericolului schimbarii de clima, falsul si manipularea pot conduce la dezastru din toate punctele de vedere

Exista o imagine din filmul *Planeta Maimutelor* (prima versiune), cand astronautul interpretat de Charlton Heston, ajuns intr-o grota si crezand ca se afla pe alta planeta, isi da seama ca a dat de ruinele unei foste statii a metroului new-yorkez. Nu este nevoie de un asteroid sa

dispara omenirea; prostia, iresponsabilitatea, ignoranta si alte metehne omenesti ne pot duce spre vagauni, disparitie. Tot cum folosirea nesabuita a armei nucleare ar avea acelasi efect, de distrugere.

ⁱ Acest text nu angajeaza in mod necesar institutiile cu care autorul este afiliat.